OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Esikunta/EU- ja kansainväliset asiat
Erityisasiantuntija Jussi Mäkinen

20.9.2023

EJ 3/2023 vp – E 17/2019 vp

Valtioneuvoston selvitys: Komission vuoden 2023 oikeusvaltiokertomus

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston E-jatkokirjeestä koskien komission heinäkuussa 2023 antamaa tiedonantoa ”Oikeusvaltiokertomus 2023 – Oikeusvaltiotilanne Euroopan unionissa” (COM(2023) 800 final). Oikeusministeriö on osallistunut valtioneuvoston selvityksen valmisteluun.

Kyseessä on Euroopan komission neljäs kertomus oikeusvaltiotilanteesta Euroopan unionissa. Kertomus koostuu EU:n tilannetta kokonaisuutena tarkastelevasta tiedonannosta ja jokaista jäsenmaata koskevasta maakohtaisesta luvusta, mukaan lukien jäsenmaille osoitetut suositukset. Komissio on myös arvioinut jäsenvaltioiden edistymistä viime vuonna ensimmäistä kertaa oikeusvaltiokertomukseen sisällyttyjen suositusten noudattamisessa. Oikeusvaltiokertomus kattaa edellisvuosien tapaan neljä temaattista aihealuetta: 1) oikeuslaitos, 2) korruptiontorjunnan kehys, 3) tiedotusvälineiden vapaus ja moniarvoisuus sekä 4) hallitusjärjestelmän osien keskinäiseen valvontaan liittyvät institutionaaliset asiat. Kertomus on laadittu tiiviissä yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa ja se tukeutuu erilaisiin kansallisiin, kansainvälisiin ja muihin lähteisiin.

Monet kertomuksessa käsitellyistä kysymyksistä kuuluvat oikeusministeriön ja sen hallinnonalan toimialaan ja oikeusministeriö on osallistunut E-jatkokirjeessä kuvattuun kertomuksen valmistelumenettelyyn toimittamalla kirjallisia vastauksia komission kysymyksiin sekä osallistumalla komission maatarkastukseen.

Vuoden 2022 oikeusvaltiokertomus sisälsi ensi kertaa jäsenmaille kohdennettuja maakohtaisia suosituksia. Suositusten tehtävänä on auttaa ja tukea jäsenvaltioita niiden pyrkimyksissä edistää käynnissä olevia tai suunniteltuja uudistuksia ja auttaa niitä tunnistamaan, missä mahdollisesti tarvitaan parannuksia tai jatkotoimia viimeaikaisiin muutoksiin tai uudistuksiin. Vuoden 2023 oikeusvaltiokertomuksessa komissio arvioi, että 65% vuonna 2022 annetuista suosituksista on toteutettu kokonaan tai osittain. Komission mukaan tämä on osoitus siitä, että jäsenvaltioissa on toteutettu merkittäviä toimia

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

viimevuotisten suositusten noudattamiseksi. Komissio katsoo jo vuodessa saavutetun edistyksen erityisen merkittäväksi etenkin sen vuoksi, että oikeusvaltiokehyksen parantamiseen tähtäävät uudistukset vievät aikaa.

Suomi saa vuoden 2022 kertomuksen tapaa neljä suositusta. Suomelle suositellaan vuoden 2023 kertomuksessa, että se:

- jatkaa tuomioistuinjärjestelmän arviointia ja tulevia kehityssuuntauksia koskevan kertomuksen jatkotoimia, mukaan lukien lautamiesten nimitysuudistus, ottaen huomioon oikeuslaitoksen riippumattomuutta koskevat eurooppalaiset normit;
- antaa lainsäädäntöä vaikutusvallalla käytävästä kaupasta ja pyrkii edistämään hanketta ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmän tarkistamiseksi;
- vahvistaa ministereihin ja ylimpiin virkamiehiin sovellettavaa lahjomattomuus- ja vastuuvelvollisuuskehystä hyväksymällä heitä koskevat käytännesäännöt;
- edistyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain uudistamisessa, jotta voidaan varmistaa asiakirjojen tosiasiallinen ja laajempi saatavuus ottaen huomioon virallisten asiakirjojen julkisuutta koskevat eurooppalaiset vaatimukset.

Suomelle osoitetut suositukset osoittavat, että tehokkaat tuomioistuimet, korruption torjunta sekä asiakirjajulkisuuden edistäminen ovat tärkeässä asemassa osana oikeusvaltioperiaatteen vahvistamista. Suositukset huomioidaan näihin toimiin liittyvissä kansallisissa prosesseissa. Alla selostetaan tarkemmin OM:n toimialaan kuuluvien suositusten tilannetta.

Suomi jatkaa suosituksen mukaisesti tuomioistuinjärjestelmän arviointi- ja uudistustyötä. Oikeusministeriön helmikuussa 2023 asettaman oikeuslaitoksen kehittämistyöryhmän toimikausi jatkuu vuoden 2027 loppuun asti. Työryhmän tavoitteena on edistää oikeudenkäytön vahvaa riippumattomuutta, laadukkaan oikeusturvan tuottamista sekä oikeudenkäyttöä palveluna. Työryhmän tehtävänä on muun muassa arvioida oikeuslaitoksen kehittämistä ja tuottavuutta, sekä arvioida oikeuslaitoksen riippumattomuuden näkökulmasta tarpeelliset lainsäädännön muutostarpeet. Lisäksi lautamiesten valintamenettelyn osalta helmikuussa 2023 julkaistiin oikeusministeriössä virkatyönä laadittu arviomuistio lautamiesten valintatavasta. Muistiosta pyydettiin lausuntoja ja niistä on julkaistu tiivistelmä. Nykyinen hallitus on ohjelmassaan sitoutunut etsimään nykyiselle valintamenettelylle vaihtoehtoja siten, että puolueet irrotetaan valintamenettelystä.

Suomi jatkaa suosituksen mukaisesti korruptionvastaisia toimia. Oikeusministeriö valmisteli viime vaalikaudella luonnoksen hallituksen esitykseksi vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisoimiseksi. Esitysluonnos oli lausuntokierroksella 2022 lopussa ja lausuntotiivistelmä julkaistiin maaliskuussa 2023 (OM021:00/2022). Vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointi sisältyy komission toukokuussa 2023 antamaan direktiiviehdotukseen korruption torjumiseksi. Eduskunnalle annetaan U-kirjelmä direktiiviehdotuksesta syysistuntokauden alussa.

Oikeusministeriö on käynnistänyt tutkimushankkeen, joka käsittelee lahjusrikossäännöstön uudistamista. Osana hanketta tarkastellaan myös ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmää. Tavoitteena on, että hanke valmistuisi vuoden 2023 loppuun mennessä.

Suomi jatkaa suosituksen mukaisesti julkisuuslain uudistustyötä. Oikeusministeriön asettaman lain uudistamista valmistelevan työryhmän toimikausi jatkuu 31.10.2023 asti.

Kertomus tarjoaa pohjaa jäsenvaltioiden väliselle vuoropuhelulle ja parhaiden käytäntöjen tunnistamiselle. Lisäksi se tarjoaa pohjaa kansalliselle keskustelulle. EU-tason keskusteluiden osalta Suomi on pitänyt tärkeänä, että oikeusvaltioteemasta keskustellaan myös EU:n oikeusministereiden kesken ja oikeusministerit ovatkin keskustelleet kertomuksesta ja sen eri temaattisista kokonaisuuksista.
Eri neuvostokokoonpanoissa käytävät keskustelut voivat syventää EU:ssa käytävää teemakohtaista oikeusvaltiokeskustelua ja tehostaa oikeusvaltiokertomuksen hyödyntämistä.

Komissio esittää jokaisen jäsenvaltion maaraportissa erinäisiä myönteisiä kehityssuuntia sekä kehittämiskohteita. Suomea koskevassa maakohtaisessa luvussa todetaan, että Suomen oikeuslaitos on edelleen hyvin riippumaton. Raportin mukaan vuonna 2023 kaikkiaan 86 prosenttia yksityishenkilöistä ja 88 prosenttia yrityksistä katsoo, että tuomioistuinten ja tuomareiden riippumattomuus on ”melko hyvä tai erittäin hyvä”. Suomen maaraportin sisältöä on selostettu E-jatkokirjeessä.